

ความเชื่อเรื่องพญานาคภูลังกากับการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน Belief in the Naga Phulangka and community economic development.

พระมหาสรายุทธ กลยานเมธี (แก้วม่วง)

Phramaha Srayut Kanlayanamaeti (Kaewmaung)

พระณัฐวุฒิ พันทะลี

PhraNatthawut Phanthali

พระครูวินัยธรวุฒิไกร มาลัยขวัญ

PraKruwinaidhorn Wuttikrai Malaikhwan

พระครูประยุตสารธรรม

Phrakhruprayut Sarantham

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน

Mahamakut Buddhist University Isan Campus

Email: kanlayanamaetee1994@gmail.com

Received: 8 March 2025; Revised: 29 March 2025; Accepted: 29 March 2025

บทคัดย่อ

การนำเสนอบทความนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา 1) ประวัติศาสตร์และความเชื่อเรื่องพญานาคในชุมชน 2) วิเคราะห์ความเชื่อเรื่องพญานาคต่อการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน 3) สำรวจการใช้ความเชื่อเรื่องพญานาคในการส่งเสริมเศรษฐกิจและการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ผลการศึกษาพบว่า 1) ตำนานความเชื่อเรื่องพญานาคภูลังกาเกิดจากเจ้าหญิงนาครินทร์ธานีซึ่งเป็นพญานาคแปลงร่างเป็นมนุษย์มาอภิเษกสมรสกับเจ้าชายฟ้ารุ่งไอรสของพระเจ้าอ้อลือ ต่อมาเจ้าหญิงนาครินทร์ธานีได้ล้มป่วยทำให้ร่างกายคืนสภาพกลายเป็นพญานาค ชาวเมืองและพระเจ้าอ้อลือไม่พอใจจึงได้ขับไล่กลับเมืองบาดาล พญานาคราชกริ้วมากจึงทำลายเมืองรัตพานคร และจับพระเจ้าอ้อลือแล้วสาปให้เป็นพญานาคเผ่าภูลังกา 2) ความเชื่อเรื่องพญานาคประกอบกับภูมิประเทศของภูลังกาทำให้นักท่องเที่ยว และผู้ที่ศรัทธาพญานาคเดินทางไปเยี่ยมชม กราบไหว้ขอพร นอกจากนั้นพื้นที่นี้ยังอุดมสมบูรณ์ไปด้วยพืชไม้นานาพรรณ ทำให้นักธรรมชาตินิยมมีความชื่นชอบเป็นอย่างมาก ประกอบกับการนำตำนานของภูลังกาไปสร้างเป็นละครจึงทำให้เป็นที่รู้จัก ผู้คนเดินทางมาท่องเที่ยวเป็นจำนวนมาก จึงมีที่พัก ร้านอาหาร และสถานบริการเกิดขึ้น สร้างอาชีพ สร้างงาน และรายได้ให้คนในชุมชน ทำให้มีการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน และระบบการให้บริการ เพื่อรองรับการขับเคลื่อนเศรษฐกิจชุมชนผ่านการท่องเที่ยว 3) การจะใช้ความเชื่อเรื่องพญานาคในการส่งเสริมเศรษฐกิจและการเดินทางท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนนั้น ต้องใช้พญานาคเป็นจุดขายโดยการประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อออนไลน์ นำเสนอประวัติความเชื่อ กิจกรรม ประเพณี และภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างต่อเนื่อง พัฒนาทักษะของบุคลากร สร้างความประทับใจให้นักท่องเที่ยว พัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน ดูแลสิ่งแวดล้อมความสะอาด รักษาความ

สะอาด จัดระบบการเข้าชมให้มีประสิทธิภาพเพื่อรักษาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม นำเสนอสินค้าของที่ระลึกที่ส่งเสริมศิลปหัตถกรรมท้องถิ่น สร้างสำนึกรักธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมแก่นักท่องเที่ยวและชุมชน

คำสำคัญ: ความเชื่อ, พญานาค, ภูลังกา, การพัฒนาเศรษฐกิจ

Abstract

This article aims to study 1) the history and beliefs of the Naga in the community, 2) analyze the beliefs of the Naga in the development of the community's economy, and 3) explore the use of the beliefs of the Naga in promoting the economy and sustainable tourism. The results of the study found that 1) the legend of the belief of the Phulangka Naga originated from Princess Nakharintrani, a Naga transformed into a human and married Prince Farung, the son of King Ulue. Later, Princess Nakharintrani fell ill, causing her body to return to its original form as a Naga. The townspeople and King Ulue were not happy, so they drove her back to the underworld. The Naga King was very angry, so he destroyed the city of Rattana Nakhon and captured King Ulue and cursed him to become a Naga guarding Phulangka. 2) The beliefs of the Naga, along with the landscape of Phulangka, attract tourists and people who believe in the Naga to visit, pay homage, and ask for blessings. In addition, this area is rich in various plants, which makes it very popular among naturalists. In addition, the legend of Phulangka has been adapted into a drama, making it well-known. Many people travel to visit, so there are accommodations, restaurants, and service places, creating jobs, creating jobs, and generating income for people in the community. This has led to the development of infrastructure and service systems to support the driving of the community economy through tourism. 3) To use the belief in the Naga to promote the economy and sustainable tourism, the Naga must be used as a selling point by publicizing it through online media, presenting the history of beliefs, activities, traditions, and local wisdom continuously, developing the skills of personnel, impressing tourists, developing infrastructure, taking care of facilities, maintaining cleanliness, organizing an efficient visit system to preserve nature and the environment, presenting souvenirs that promote local handicrafts, and creating a sense of love for nature and the environment for tourists and the community.

Keywords: Belief, Naga, Phulangka, Economic Development

บทนำ

อุทยานแห่งชาติภูลังกามีพื้นที่ครอบคลุม 2 จังหวัด คือ จังหวัดนครพนม และฝั่งจังหวัดบึงกาฬ มี 2 แหล่งท่องเที่ยวชื่อดังเชื่อมโยงกับความเชื่อเรื่องพญานาค ได้แก่ 1.ถ้ำนาคา ตั้งอยู่ในพื้นที่ฝั่ง อำเภอบึงโขงหลง จังหวัดบึงกาฬ การขึ้นไปเที่ยวถ้ำต้องเดินขึ้นบันไดสูงชันที่ทางอุทยานฯ จัดสร้างขึ้นไปกว่า 1,400 ขั้น ใช้เวลาเดินราว 1-1.30 ชั่วโมง เหตุที่ถ้ำแห่งนี้ได้ชื่อว่า “ถ้ำนาคา” หรือ “ถ้ำพญานาค” เนื่องจากมีลักษณะของหินและผนังถ้ำดูคล้ายพญานาค ที่มีรูปทรงคล้ายพญานาคหรืองูขนาดใหญ่นอนขดตัว โดยมีส่วนสำคัญ ๆ ทั้งส่วนหัว ลำตัว และเกล็ดพญานาค ตามจินตนาการและความเชื่อของชาวบ้าน ถ้ำนาคามีสิ่งน่าสนใจเด่น ๆ เช่น หินหัวงู หรือ หินหัวพญานาค หรือ หินหัวนาคา ที่วันนี้พบเจอ 3 หัว กระจัดกระจายกันในพื้นที่ และมีส่วนลำตัวพญานาค ที่เกิดจากการยกตัวของแผ่นดิน (Tectonic uplift) ในภาคอีสาน รวมถึงส่วน “เกล็ดพญานาค” ที่เกิดจากปรากฏการณ์ทางธรณีวิทยา “สันแครง” (Sun Cracks) และ “ป่าโบราณ” เป็นต้น 2. ถ้ำนาคี ตั้งอยู่ในอุทยานแห่งชาติภูลังกา ฝั่งอำเภอบ้านแพง จังหวัดนครพนม ลักษณะของถ้ำนาคีจะคล้ายกับถ้ำนาคา มีเพิงหินใหญ่และมีลวดลายของเกล็ดพญานาคบนพื้นผิวของหิน มีก้อนหินใหญ่ลักษณะเหมือนหินหัวงูอยู่ไม่ไกลกัน อีกทั้งหากเดินทางต่อไปอีกราวครึ่งกิโลเมตรก็จะมีจุดชมวิว “ผานาคี” เป็นจุดชมวิวแม่น้ำโขงที่งดงามอีกด้วย (mgronline, 2566) ถ้ำนาคีนี้นมีลักษณะเป็นเพิงหินขนาดใหญ่ มีลวดลายคล้ายเกล็ดของพญานาคขนาดใหญ่ กำลังนอนขดตัวอยู่ ปัจจุบันถ้ำนาคีกลายเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่ได้รับความนิยมของกลุ่มนักท่องเที่ยวที่มีความศรัทธาต่อองค์พญานาค เส้นทางถ้ำนาคีนี้อยู่ตรงบริเวณภูลังกาเหนือซึ่งผ่านสถานที่ท่องเที่ยวธรรมชาติทั้งหมด 9 จุด คือ วังนาคี ผานาคี หินสาเลี๋ย ลานธรรม (หัวงู) หินพญาศรีสัตตนาคราช ไขพญานาค หินโลมา (วาท) เจดีย์กองข้าวศรีบุญเนา และเศียรพญานาคองค์ที่ 9 (สำนักงานจังหวัดนครพนม, 2565)

ความเชื่อและความศรัทธาอย่างแรงกล้าของชาวลุ่มน้ำโขงทำให้เรื่องราวของพญานาคสะท้อนออกมาให้เห็นในเชิงประจักษ์จากจินตนาการของมนุษย์ ถ่ายทอดผ่านศิลปวัฒนธรรมแขนงต่าง ๆ เช่น สถาปัตยกรรม ประติมากรรม จิตรกรรม พิธีกรรม วรรณกรรม เป็นต้น (สุตารัตน์ อาคมะพันธ์ และ ปัทมาวดี ชาญสุวรรณ, 2562) อีกทั้งในห้วงเวลาปัจจุบันนี้เกิดกระแสพญานาคนิยม ก่อให้เกิดมุมมองที่หลากหลายขึ้นในสังคม มีข้อเสนอว่าเป็นเรื่องงมงายแต่มองเป็นพลวัตความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับนาค ระหว่างวิถีชีวิตมนุษย์กับการอนุรักษ์ธรรมชาติผ่านสัญลักษณ์ในมิติของความเชื่อ (สุชาติ บุชัยชยานนท์, 2564) ทำให้แหล่งท่องเที่ยวที่มีเรื่องราวเกี่ยวข้องกับพญานาคมีผู้คนหลั่งไหลกันมาเยือนเพื่อเคารพบูชา บ้างมาขอพรให้ร่ำรวย มีโชคมีลาภ มีหน้าที่การงานที่ดี เช่น วัดโพธิ์ชัย พระธาตุบังพวน พระธาตุหล้าหนอง ในจังหวัดหนองคาย เป็นต้น (วิวัฒน์พันธุ์ ครุฑะเสน, 2557) หากมองในมุมของการท่องเที่ยว ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นนี้ก่อให้เกิดผลดีกับเศรษฐกิจของชุมชนกระจายไปถึงเศรษฐกิจของภูมิภาคและประเทศ และยังสอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี ด้านการท่องเที่ยวที่ส่งเสริมการตลาดการท่องเที่ยวโดยการนำเสนอเอกลักษณ์ของประเทศไทยและของแต่ละท้องถิ่นให้เป็นที่น่าสนใจในเวทีโลกผ่านสื่อสร้างสรรค์และนวัตกรรมทางสื่อต่าง ๆ รวมทั้งการส่งเสริมการสื่อสารเรื่องราวอันเป็นเอกลักษณ์ของแต่ละภูมิภาคและจังหวัดต่าง ๆ ผ่านการพัฒนาตราสินค้าและการสื่อสารเรื่องราวอย่างสร้างสรรค์ผ่านช่องทางการตลาดที่เป็นที่นิยมในกลุ่มเป้าหมาย (สำนักงานเลขาธิการของคณะกรรมการยุทธศาสตร์ชาติ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2562)

จากที่กล่าวมาข้างต้น ผู้ศึกษาจึงสนใจที่จะศึกษาประวัติศาสตร์และความเชื่อเรื่องพญานาคในชุมชนเพื่อทำความเข้าใจถึงที่มาของความเชื่อเรื่องพญานาค และบทบาทที่มีต่อวัฒนธรรมท้องถิ่น ตลอดจนถึงวิเคราะห์

ผลกระทบของความเชื่อเรื่องพญานาคต่อการพัฒนาเศรษฐกิจของชุมชน เพื่อศึกษาว่าความเชื่อดังกล่าวส่งผลต่อการท่องเที่ยว การค้าขาย และกิจกรรมทางเศรษฐกิจในพื้นที่อย่างไร และสำรวจการใช้ความเชื่อเรื่องพญานาคเป็นเครื่องมือในการส่งเสริมเศรษฐกิจและการท่องเที่ยว เพื่อหาวิธีที่ชุมชนสามารถใช้ประโยชน์จากความเชื่อนี้ในการพัฒนาเศรษฐกิจท้องถิ่นอย่างยั่งยืน

ประวัติความเชื่อเรื่องพญานาค

ความเชื่อเรื่องนาคในสังคมอีสานตอนบนมีที่มา 3 ลักษณะ ดังนี้ 1) ความเชื่อเรื่องนาคแบบดั้งเดิม (เรื่องนาคท้องถิ่น) ทั้งความเชื่อที่ว่านาคเป็น บรรพบุรุษและเป็นผู้สร้างบ้านแปลงเมือง ความเชื่อเหล่านี้ล้วนมีที่มาจากตำนานการเกิดขึ้น และการล่มสลายของเมืองและแคว้นต่างในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เช่น ตำนานสุวรรณภูมิ ตำนานอรัญธราช ตำนานหนองหาน ตำนานสิงหนวัติ ตำนานบุญบังไฟ ตำนานพ่อปู่ศรีสุทโธ ตำนานการเกิดแม่น้ำโขงและแม่น้ำอื่น ๆ ที่มีการแสดงให้เห็นว่าการเกิดของแม่น้ำสายเหล่านั้นมาจากการขุดควักของพญานาค เป็นต้น 2) อิทธิพลความเชื่อเรื่องนาคจากวัฒนธรรมอินเดียและศาสนาพราหมณ์ - ฮินดู เรื่องราวกำเนิดของนาคและครุฑที่ปรากฏในคัมภีร์ต่าง ๆ เช่น ในคัมภีร์มหาภารต มหาภารตะ คัมภีร์ปุราณะ มหาภารตปุราณะ เป็นต้น นาคาคติที่ได้รับจากเทพปกรณัมฮินดู ซึ่งถือว่านาคเป็นบัลลังก์ของพระวิษณุ และมีการนำมาใช้เป็นสัญลักษณ์ของพระมหากษัตริย์ตั้งแต่สมัยโบราณ โดยเฉพาะอาณาจักรกัมพูชาโบราณ กรุงศรีอยุธยา และกรุงรัตนโกสินทร์ 3) อิทธิพลความเชื่อเรื่องนาคในพระพุทธศาสนา เป็นหนึ่งในอิทธิพลที่ได้รับจากคติของอินเดีย จากการที่นาคนั้นมีบทบาทปรากฏในพุทธประวัติหลายตอน เช่น ตำนานมูจลินทร์ พญานาคที่แผ่พังพานปกป้องพระพุทธเจ้าขณะบำเพ็ญเพียรอยู่ใต้ต้นพระศรีมหาโพธิ์ในขณะที่เกิดพายุขึ้นเป็นเวลาเจ็ดวันและเป็นที่มาของการสร้างพระพุทธรูปนาคปรก รวมถึงตำนานบวชนาคในพุทธ ประวัติ เป็นต้น สังคมอีสานตอนบนหรือสังคมชุมชนลุ่มน้ำโขงนั้นมีพัฒนาการความเชื่อเรื่องนาคมาเป็นลำดับตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ จากความเชื่อดั้งเดิมที่ว่านาคเป็นผู้สร้างบ้านเมืองสร้างแม่น้ำ และเป็นสัญลักษณ์แห่งความอุดมสมบูรณ์นำมาสู่การประกอบพิธีกรรมบูชาพญานาคเพื่อขอเกี่ยวกับเรื่องความอุดมสมบูรณ์ ทั้งการขอฝนและขอให้ปกป้องรักษา รวมทั้งบันดาลความโชติคดียาให้ลูกหลาน รวมถึงการมีประเพณีพิธีกรรมบูชาพญานาคเช่นเดียวกับฝั่งลาวซึ่งเคยอยู่ภายใต้อาณาจักรเดียวกันมาก่อน(พจมาน มุลทรัพย์, 2564) ความเชื่อเรื่องนาคที่มีอิทธิพลต่อชุมชนอีสานลุ่มแม่น้ำโขง นับตั้งแต่ปลายพุทธศตวรรษที่ 19 จนถึงปัจจุบันนั้น ได้รับอิทธิพลความเชื่อเรื่องนาคในลักษณะ ผสมผสานระหว่างลัทธิบูชาที่เป็นของชนพื้นเมืองเดิมกับอิทธิพลความเชื่อเรื่องนาคทางพุทธศาสนา และศาสนาพราหมณ์ เข้าสู่ดินแดนแถบนี้ตั้งแต่สมัยทวารวดี รวมทั้งความเชื่อขอมสมัยลพบุรีที่แพร่เข้ามาจนถึงความเชื่อเรื่องนาคที่ได้รับมาจากล้านช้าง พัฒนาการความเชื่อเรื่องนาคของชุมชน อีสาน ลุ่มแม่น้ำโขงเห็นได้จากการพัฒนาความเชื่อให้มีความศักดิ์สิทธิ์และสำคัญต่อวิถีชีวิตของชุมชน ทางด้านการเมืองและการปกครอง โดยมีความเชื่อที่ว่านาคมีฐานะเป็นฐานอำนาจทางการปกครองให้ สังคมเป็นปกติ นอกจากนั้นนาคยังเกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจในฐานะเป็นสัญลักษณ์ของน้ำและความอุดม สมบูรณ์ รวมทั้งเป็นสัญลักษณ์สำคัญทางพุทธศาสนาและปรากฏในงานศิลปกรรมในฐานะของผู้คุ้มครองศาสนสถาน ด้วยเหตุนี้เองความเชื่อเรื่องนาคจึงมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของชุมชนอีสานลุ่ม แม่น้ำโขง และได้มีการพัฒนาความเชื่อเรื่องนาคมาเป็นประเพณีและพิธีกรรมที่ยังคงปฏิบัติสืบต่อกัน มาจนถึงปัจจุบัน ส่งผลให้นาคถูกใช้เป็นจุดขายเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวในภูมิภาค (สุพิชฌาย์ จินดาวรรณภูมิ, 2542)

เรื่องราวของพญานาคที่ยังเป็นประเด็นที่ถกเถียงกันอยู่ในสังคมถึงความมีอยู่จริง และยังสามารถหาบทสรุปได้อย่างชัดเจน แต่สิ่งที่ไม่สามารถปฏิเสธได้คือความเชื่อเรื่องพญานาคอยู่คู่กับสังคมไทยมาอย่างยาวนาน โดยเฉพาะชาวลุ่มน้ำโขงที่นับถือพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาหลัก และมีการนับถือพญานาคเปรียบเสมือนการนับถือศาสนาท้องถิ่น ทำให้ความเชื่อเรื่องพญานาคมีอิทธิพลต่อประเทศไทยทั้งในด้านศิลปะ ด้านประเพณีและเทศกาล และด้านวิถีชีวิต แม้ปัจจุบันจะเป็นยุคที่มีเทคโนโลยีที่ทันสมัย มนุษย์สามารถใช้วิทยาศาสตร์ในการอธิบายปรากฏการณ์ต่าง ๆ ในทางกลับกันเรื่องราวของพญานาคกลับได้รับความสนใจจนเกิดเป็นกระแสพญานาคนิยม (ณฐอร นพเคราะห์, จันทิมา เขียวแก้ว, ทิพย์พิรุณ พุ่มดวง 2564)

ความสำคัญของพญานาคในศาสนาและวัฒนธรรมไทย

ความเชื่อเรื่องพญานาคยังเกี่ยวโยงกับพุทธศาสนา เช่นในตำนานอรัญธาคู กล่าวถึงความสัมพันธ์ของพญานาคที่เกี่ยวข้องกับการสร้างเมืองต่าง ๆ ได้แก่ ตำนานพระธาตุพนม รวมทั้งการเกิดรอยพระพุทธบาทที่เกี่ยวข้องกับพญานาค(กรมศิลปากร, 2483) และยังมีตำนานพญานาคในพระไตรปิฎกที่กล่าวถึงพญานาคมุจลินท์ที่ได้แผ่พังพานปกป้องคุ้มครองพระสัมมาสัมพุทธเจ้าให้รอดพ้นจากแดดลมและฝน เมื่อครั้งพระองค์ทรงเสวยวิมุตติสุข ตำนานความเชื่อที่กล่าวถึงการจุดบั้งไฟของพญานาคในวันออกพรรษา เพื่อจุดไฟบูชาพระพุทธเจ้าและตำนานการสร้างแม่น้ำโขงรวมทั้งแม่น้ำสายสำคัญต่าง ๆ ที่พญานาคได้ช่วยกันขุดสร้างขึ้นมาตามลำน้ำโขง (จิตรกร เอมพันธ์, 2545) เรื่องราวทั้งหลายเหล่านี้ได้สร้างการรับรู้ให้กับผู้คนริมฝั่งแม่น้ำโขงจนกลายเป็นระบบวัฒนธรรมความเชื่อที่มีการยึดถือปฏิบัติสืบทอดมาตั้งแต่สมัยโบราณ รวมถึงการตอกย้ำด้วยการสะท้อนภาพผ่านวรรณกรรมท้องถิ่น นิทานปรัมปรายิ่งทำให้ระบบวัฒนธรรมความเชื่อในอำนาจศักดิ์สิทธิ์ฝังลึกแน่นลงไปสู่จิตวิญญาณและโครงสร้างของสังคมจนกลายเป็นแบบแผนจารีตประเพณีและวิถีประเพณีปฏิบัติของคนในสังคม แบบแผนวิถีปฏิบัติดังกล่าวนี้ได้สะท้อนภาพผ่านประเพณีของชาวอีสานและชาวลาว และประเพณีบุญบั้งไฟของชาวไทยในภาคอีสานและชาวลาวที่มีวิถีการดำเนินชีวิตผูกพันอยู่ในภาคเกษตรกรรมที่ต้องอาศัยน้ำหล่อเลี้ยงชีวิตและความเป็นอยู่อีกทั้งเป็นเหมือนชีวิตและจิตใจของผู้คนทั้งสองฟากฝั่งแม่น้ำโขง จะนิยมทำรูปพญานาคประดับเพื่อแสดงให้เห็นถึงความผูกพันระหว่างมนุษย์สายน้ำพญานาคสิ่งศักดิ์สิทธิ์จึงอาจกล่าวได้ในอีกแง่มุมหนึ่งว่า สัญลักษณ์บั้งไฟพญานาคมีส่วนช่วยให้ผู้คนในสังคมมีความผูกพันสามัคคีเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ยึดมั่นในพระพุทธศาสนา ทำให้มีการอภิวัดปฏิบัติที่ตักตวงมุ่งมั่นในการทำมาหากิน การมีวัฒนธรรมความเชื่อ ความศรัทธาที่เป็นระบบเดียวกันนี้มีส่วนช่วยจรรโลงโครงสร้างทางสังคมและวัฒนธรรมไม่ให้ไหลไปตามกระแสของโลกปัจจุบันและทำให้เกิดค่านิยมที่ตักตวงในสังคมรวมทั้งการยึดถือปฏิบัติตามคำสั่งสอนในพระพุทธศาสนาตั้งแต่สมัยโบราณที่ได้ปฏิบัติสืบทอดต่อ ๆ กันรวมถึงการส่งต่อของระบบความเชื่อจากรุ่นสู่รุ่นจึงทำให้วัฒนธรรมความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์พญานาคและศาสนายังคงถูกยึดถือและปฏิบัติต่อกันมาจวบจนปัจจุบันและอนาคตต่อไป (เบญจศักดิ์ เจริญมหาวิทย์ 2564)

ตำนานและเรื่องเล่าของพญานาคในพื้นที่ภูลังกา

จากตำนานชาวบ้านเรื่องปู่ฮ้อลือที่ข้องเกี่ยวกับภูลังกาและบึงโขงหลงนั้นเชื่อว่าเกิดจากการล่มเมืองของพญานาคซึ่งเกิดจากความรักที่ไม่สมหวังระหว่างพญานาคกับมนุษย์ทำให้เมืองที่เจริญรุ่งเรืองล่มสลายบริเวณแห่งนี้เดิมเป็นที่ตั้งเมืองขอมครมมีพระฮ้อลือราชาเป็นผู้นครมมีเหสีชื่อนางแก้วกัลยา มีพระธิดาชื่อพระนางเขียว

คำต่อมาได้อภิเษกสมรสกับพระเจ้าสามพันตามีพระโอรสชื่อเจ้าชายฟ้ารุ่งซึ่งเป็นผู้ที่มีความเฉลียวฉลาดมีความรอบรู้และมีรูปร่างด้วยขณะประสูติมีท้องฟ้าสว่างไสว ต่อมาได้อภิเษกสมรสกับนาครินทรานีซึ่งเป็นพระธิดาของพญานาคราชแห่งเมืองบาดาลที่แปลงกายเป็นมนุษย์ทั้งสองอยู่กินกันมาเป็นเวลา 3 ปีก็ไม่สามารถจะมีผู้สืบสายสกุลได้ (เพราะธาตุมนุษย์กับนาค) จึงทำให้เกิดความเศร้าโศกเสียใจกับทั้งสองต่อมาเจ้าหญิงนาครินทรานีลี้ม้วยลงทำให้ร่างกายของนางที่เป็นมนุษย์กลายเป็นนาคตามเดิมโดยชาวนันได้แพร่สะพัดออกไปทั่วกรุงรัตนนคร และถึงแม้นางจะร่ายมนตร์กลับเป็นมนุษย์ประชาชนและพระเจ้าอ้อลือก็ไม่พอใจจึงได้ขับไล่นางนาครินทรานีกลับสู่เมืองบาดาลดังเดิมโดยได้แจ้งให้พญานาคราชมารับตัวกลับก่อนกลับพญานาคราชได้ขอเครื่องกุธภัณฑ์ของตระกูลคืนแต่พระเจ้าอ้อลือราชาไม่สามารถคืนให้ได้เนื่องจากนำไปแปรสภาพเป็นอย่างอื่นทำให้พญานาคราชกริ้วมากและประกาศว่าจะทำลายเมืองรัตนนครและจะเหลือเอาไว้เพียง 3 วัดเท่านั้นหลังจากพญานาคกลับไปในตอนกลางคืนพญานาคราชได้ยกไพร่พลมาถล่มเมืองรัตนนครและประชาชนก็ไม่มีใครรอดพ้นจากฤทธิ์นาครได้ พอนางนาครินทรานีทราบข่าวก็ขึ้นมาตามหาเจ้าชายฟ้ารุ่งจนถึงแม่น้ำสงครามก็ไม่พบจึงกลับเมืองบาดาลเมืองรัตนนครได้ถล่มเป็น "บึงหลงของ" ต่อมานานเข้าคำพูดก็กลายเป็นโขงหลงและวัดที่เหลือ 3 วัดก็คือวัดดอนแก้ว (วัดแก้วฟ้า) วัดดอนโพธิ์ (วัดโพธิสัตว์) และ วัดดอนสวรรค์ (วัดแดนสวรรค์) ทางที่นางนาครินทรานีตามหาเจ้าชายฟ้ารุ่งคือห้วยน้ำเมา (เมารัก) ส่วนพระเจ้าอ้อลือราชาไม่ได้สิ้นพระชนม์ไปกับเหตุการณ์นี้ด้วยแต่ถูกพระยานาคราชจับตัวไว้พร้อมกับสาปให้พระเจ้าอ้อลือราชากลายเป็นนาคเฝ้าอยู่ในภูถ้ำหรือบึงโขงหลงชั่ววันจันทร์จนกว่าจะมีเมืองเกิดใหม่ในดินแดนแห่งนี้จึงจะล้างคำสาปของพระยานาคราชได้ (mgronline, 2565)

ผลกระทบของความเชื่อเรื่องพญานาคต่อเศรษฐกิจชุมชน

ตำนานเรื่องเล่าศักดิ์สิทธิ์ พญานาคเป็นส่วนหนึ่งของทรัพยากรการท่องเที่ยว เชิงวัฒนธรรมที่ประกอบไปด้วยวิถีชีวิต ศาสนา ขนบธรรมเนียมประเพณี ปรากฏให้เห็นในภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่มีความคล้ายคลึงหรืออาจแตกต่างกันไป ซึ่งเป็นกิจกรรมการเดินทางตามความเชื่อและแรงศรัทธาโดยความเชื่อเหล่านี้สะท้อนให้เห็นว่าคนอีสานพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติที่เป็นทุนทางวัฒนธรรมเพื่อการทำมาหากินโดยใช้ผีหรือความเชื่อเหนือธรรมชาติเป็นกลไกสำคัญในการจัดระเบียบและสร้างกติกา การอยู่ร่วมกันทางสังคม และการอยู่ร่วมกับธรรมชาติด้วยความถ่อมตนต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ (Singsuwan & Puaksom, 2020) ขณะที่ความศรัทธาทางศาสนาถูกนำไปเชื่อมโยงกับ กิจกรรมการท่องเที่ยวสำหรับกลุ่มนักท่องเที่ยวที่ต้องการความสงบทางจิตใจ ควบคู่กับความเพลิดเพลินต่อการดำเนินชีวิตด้วยการขอพรสิ่งศักดิ์สิทธิ์ สังเกตได้จากกระแส ความนิยมการเดินทางของกลุ่มศิลปิน ดารา และนักแสดงที่เดินทางไปตามรอยความ ศักดิ์สิทธิ์ ขององค์พญานาค ณ อุทยานแห่งชาติภูถ้ำกาฬ จังหวัดบึงกาฬ ที่มีหินและผนังถ้ำที่มีลักษณะคล้ายงูขนาดใหญ่ (Jansuri, 2021) พญานาคในวัฒนธรรมอีสานเป็นความเชื่อผสมระหว่างศาสนาพื้นเมือง ศาสนาพราหมณ์ และศาสนาพุทธ ถูกนำมาสร้างความหมายใหม่ เพื่อเปลี่ยนความเชื่อเป็นต้นทุนการผลิตสินค้าทางวัฒนธรรม โดยใช้ความโหยหาอดีตเป็นสำนึกที่มีร่วมกันมาผลิตซ้ำ และพัฒนาสัญลักษณ์พญานาคให้เป็นแบรนด์ของสินค้า เพื่อเป็นจุดขาย และ การแลกเปลี่ยนทางเศรษฐกิจ ที่ก่อให้เกิดรายได้แก่ชุมชน และกระจายไปสู่พื้นที่ภายนอก(Sawangseang, 2023) สินค้าวัฒนธรรมเกี่ยวกับพญานาคเป็นการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างความ เชื่อกับการผลิตเป็นสินค้า เพื่อทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนทางเศรษฐกิจ โดยใช้ความเชื่อเกี่ยวกับพญานาคเป็นจุดขาย ให้เกิดการผลิต และสร้างกิจกรรมต่าง ๆ ทางวัฒนธรรม เพื่อดึงดูดให้นักท่องเที่ยวเดินทางเข้ามาบริโภค และใช้บริการ ทั้งให้มีส่วนร่วมและเรียนรู้ในกิจกรรมทางวัฒนธรรม ตลอดจนซึมซับใน

บรรยากาศที่เกิดขึ้นด้วย สินค้าวัฒนธรรมเกี่ยวกับพญานาคยังสะท้อนปัจจัย และแรงงานในการ ผลิตสินค้า และการให้บริการ ในลักษณะของการกระจายออกของเครือข่ายทางเศรษฐกิจที่มีจุดเริ่มต้นจากแหล่งวัฒนธรรม พญานาคสู่ความต้องการปัจจัย และ แรงงานในการผลิตจากคนชุมชน และกระจายออกไปสู่พื้นที่ภายนอก ทำให้ เกิดเป็นโครงสร้างทางเศรษฐกิจภายใต้รูปแบบพญานาคนิยม นอกจากนี้ การที่สินค้าวัฒนธรรมเกี่ยวกับพญานาคมี ความหลากหลายของประเภทสินค้า และการให้บริการ ทำให้สามารถครอบคลุมความต้องการของผู้บริโภคซึ่งส่วนใหญ่เป็นนักท่องเที่ยวที่เดินทางเข้ามาในพื้นที่ทั้งประเภทนักท่องเที่ยวที่มีความเชื่อ และนักท่องเที่ยวธรรมดาที่ ต้องการมาท่องเที่ยวชมวิถีวัฒนธรรม และความแปลกใหม่ของสถานที่ที่สามารถเลือกซื้อสินค้า และใช้บริการได้ ตามความชอบใจ ก่อให้เกิดผลประโยชน์ทั้งทางด้านการสืบทอดทางความเชื่อ และการพัฒนาเศรษฐกิจในชุมชนให้ สามารถดำเนินไปในทิศทางเดียวกันได้(วุฒิชัย สว่างแสง, 2565)

การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนผ่านความเชื่อเรื่องพญานาค

พญานาคตามความเชื่อของคนอีสานมีลักษณะเป็นพญางูใหญ่มีหงอน มีอิทธิฤทธิ์ สามารถจำแลงรูปเป็น มนุษย์ได้ มีฐานะกึ่งเทพกึ่งเดรัจฉาน เป็นความเชื่อ ที่ผสมผสานกันระหว่างศาสนาพื้นบ้าน ศาสนาพราหมณ์ และ ศาสนาพุทธ (วรเดช มีแสงอรุณกุล, 2562) ในปัจจุบัน นิยมนับถือเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ สามารถขอพร และ ประทานโชค ลาภ เช่น ความเชื่อเรื่องพญานาคในบริเวณพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์คำชะโนด ที่มียักท่องเที่ยวนิยมไปขอพร และเสี่ยงโชค ก่อให้เกิดการสร้างวัดภูทางวัฒนธรรม ที่ตอบรับการเสี่ยงทายในรูปแบบต่าง ๆ ซึ่งส่งผลโดยตรงต่อเศรษฐกิจของ ชุมชน (มัชฌิมา วีรศิลป์, 2564) นอกจากนี้ ยังมีการสร้างสัญลักษณ์รูปพญานาคขนาดใหญ่ ในบริเวณที่มีเรื่องราว หรือตำนานเกี่ยวกับพญานาค เช่น พญาศรีสัตตนาคราช จังหวัดนครพนม พญาศรีภุชงค์มุกดานาคราช และพญา ศรีมุกตามหานีนิลปาล นาคราช จังหวัดมุกดาหาร (วุฒิชัย สว่างแสง, 2566) การมีพญานาคเป็นรูปปั้น หรือเชิง สัญลักษณ์ ได้นำไปสู่การก่อเกิดอาชีพของคนท้องถิ่น เช่น ขายเครื่องเซ่นไหว้บูชา ต่างๆ การประดิษฐ์ การปลูก ดอกดาวเรืองเพื่อสร้างรายได้ การขายอาหาร น้ำดื่ม และ สลากกินแบ่งรัฐบาล รวมทั้งการขายของที่ระลึก เป็นต้น การส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิง นโยบายระดับจังหวัดพบว่า จังหวัดมุกดาหารค่อนข้างให้ความสำคัญและสามารถใช้ จุดเด่นของพญานาค 3 ภูผาเป็นการท่องเที่ยวพญานาคที่เชื่อมโยงกับแหล่งท่องเที่ยว ต่างๆ ของจังหวัด พญาศรี สัตตนาคราช ได้กลายเป็นแลนด์มาร์คแห่งใหม่ของจังหวัด นครพนม ขณะที่พญานาคถ้ำนาคียังได้รับความสนใจ โดยอุทยานแห่งชาติฯ ซึ่งจะเป็ ประโยชน์ในการท่องเที่ยวพญานาคและธรรมชาติ พลวัตทางความเชื่อเรื่อง พญานาคที่ นำไปสู่การกลายเป็นสินค้าทางวัฒนธรรม ทำให้เกิดการกระตุ้นทางเศรษฐกิจของ ชุมชนต่าง ๆ ได้ แสดงภาพลักษณ์ของความสัมพันธ์ใหม่ระหว่างความเชื่อกับการ กลายเป็นทรัพยากรหลักที่ทำให้เกิดการ แลกเปลี่ยนทางเศรษฐกิจ(Noppakor , Kheokao, & Poomduang, 2023)

โอกาสและความท้าทายในการใช้ความเชื่อเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยว

การนับถือ ศรัทธาพญานาคทั้งพญานาคประจำถิ่นและพญานาคทั่วไปดำรงอยู่ในสังคมไทยอย่างมีพลวัต หรือมี การเปลี่ยนแปลงที่ไม่หยุดนิ่ง โดยมีปัจจัยทางสังคมเป็นตัวแปรทั้งในด้านเศรษฐกิจและสังคม รวมถึง นโยบายการท่องเที่ยว โดยเฉพาะอย่างยิ่งนโยบายการท่องเที่ยวในเขตภาคอีสานที่ในปัจจุบันได้ สนับสนุนแนวคิด ในการนำคติชนเรื่องพญานาคมาใช้เพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวและเพิ่มมูลค่าทาง เศรษฐกิจ “พญานาค” จึงเป็นทุน วัฒนธรรมที่ถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือในการสร้างอัตลักษณ์ทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับประเทศโดยเฉพาะบริบท

สังคมไทยปัจจุบันซึ่งอยู่ภายใต้การแข่งขันทาง เศรษฐกิจในระบบทุนนิยม รวมถึงสภาวะการณ์ความไม่มั่นคงและความไม่ปลอดภัยจากโรคระบาด การนำคติชนเรื่องพญานาคมาสร้างสรรค์ใหม่ด้วยการผลิตซ้ำ ปรับประยุกต์ และต่อยอด จนเกิดเป็น กลุ่มข้อมูลคติชนสร้างสรรค์จากความเชื่อเรื่องพญานาค ทำให้เห็นมิติของความเป็นพญานาคที่มีความเก่าแก่ ศักดิ์สิทธิ์ แต่ในขณะเดียวกันก็สามารถนำมาปรับใช้ในโลกที่มีความทันสมัยได้เป็นอย่างดี ด้วยเหตุนี้ปรากฏการณ์คติชนสร้างสรรค์ที่มาจากความเชื่อเรื่องพญานาคในบริบทสังคมไทยปัจจุบัน ได้แสดงให้เห็นว่า การคัดเลือกทุนวัฒนธรรมท้องถิ่นมานำเสนอใหม่เพื่อให้สอดคล้องกับบริบทของ สังคมนั้นเป็นวิธีคิดสำคัญที่ช่วยให้เห็นภูมิปัญญาของคนในชุมชนกับการจัดการวัฒนธรรมเพื่อ ตอบสนองนโยบายของรัฐ ในแง่หนึ่ง อาจเห็นได้ว่าคติชนประเพณีดั้งเดิมได้ถูกปรับเปลี่ยนเพื่อ ตอบสนองกระแสทุนนิยม แต่หากพิจารณาในอีกแง่หนึ่ง หากไม่มีการปรับเปลี่ยน คติชนประเพณี เหล่านี้อาจเริ่มเลือนหายไป แต่เพราะการเปลี่ยนแปลงนี้เองจึงทำให้คติชนเรื่องพญานาคยังสามารถ ดำรงอยู่ได้อย่างเข้มแข็งท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงอย่างไม่หยุดนิ่งของโลกปัจจุบัน (พจนานมุลทรัพย์, 2564)

แหล่งท่องเที่ยวที่มีลักษณะเป็นภูมิปัญญาความเชื่อ เรื่องเล่าประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวแห่งนี้มักเป็นเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของคนในพื้นที่อันบ่งบอกตัวตนของพื้นที่นั้นๆและความเป็นเอกลักษณ์ที่แตกต่างจากแหล่งอื่น แหล่งท่องเที่ยวจุดนี้ใช้เอกลักษณ์เฉพาะเป็นแรงจูงใจให้เดินทางไปท่องเที่ยว เพื่อการเรียนรู้และการตัดสินใจเลือกซื้อทั้งนี้ แนวทางในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวนั้นหน่วยงานต่างๆที่เกี่ยวข้องควรตระหนักถึงความจำเป็นในการเตรียมความพร้อมในการพัฒนา ทักษะของบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว การส่งเสริมการประชาสัมพันธ์เพื่อให้ข้อมูลเข้าถึงนักท่องเที่ยว ด้านโครงสร้างพื้นฐาน ได้แก่ สิ่งอำนวยความสะดวกในการเดินทาง สถานที่ท่องเที่ยว ที่พัก ความมั่นคงและปลอดภัยของนักท่องเที่ยว โดยเข้ามามีส่วนร่วมช่วยกันในการปรับปรุงและพัฒนาปัจจัยที่ส่งผลต่อศักยภาพอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนต่อไปปานรดา (วรรณประภา และสุนทร วรรณ.2567)การพัฒนาทุนทางวัฒนธรรมนั้นจึงถือเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาคนและสังคม ประเทศไทยนั้นมีทุนทางสังคมมากมายที่สามารถนำมาเกื้อกูลชีวิตความเป็นอยู่ให้ดีขึ้นได้ทั้งที่เป็นเอกลักษณ์ ค่านิยม วัฒนธรรม ภูมิปัญญา ประเพณี ประวัติศาสตร์ ฯลฯ เหล่านี้จะเป็นกลไกที่ดึงดูดในการพัฒนาสังคม หากมีการศึกษาค้นคว้าเก็บรวบรวมเรื่องราวความเป็นมาจากผู้ ปราชญ์ท้องถิ่น มาใช้ออกแบบการท่องเที่ยว สินค้า ผลิตภัณฑ์การแสดงศิลปหัตถกรรม ให้เป็นลายลักษณ์อักษรเพื่อถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่งก็จะเป็นการจัดระเบียบทุนทางสังคมและสนับสนุนการท่องเที่ยวเศรษฐกิจให้ยั่งยืนอีกทางหนึ่ง ตามกลยุทธ์ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13(พ.ศ. 2566-2570) กล่าวถึงการพัฒนาการท่องเที่ยวในกลยุทธ์ที่ 2 ว่าจะต้องสนับสนุนให้ผู้ประกอบการ และสตาร์ทอัพ ประยุกต์ใช้แนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์ เอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม เทคโนโลยี และนวัตกรรมในการพัฒนา และสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับการท่องเที่ยวโดยให้ความสำคัญกับการพัฒนาฐานความหลากหลายทางชีวภาพและวัฒนธรรม ส่งเสริมแนวคิดการสร้างรายได้จากการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม สร้างองค์ความรู้ด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การพัฒนาระบบและการจัดการสิ่งแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยว เพื่อเป็นการสร้างฐานให้ชุมชนมีความรักในท้องถิ่นและรักษาวัฒนธรรมของตนเอง ตลอดจนสร้างเครือข่าย และจัดหาเงินทุน เพื่อบ่มเพาะชุมชนให้ยกระดับเป็นวิสาหกิจเพื่อสังคมและสตาร์ทอัพ ซึ่งจะก่อให้เกิดการกระจายรายได้อย่างเป็นธรรม ตลอดจนส่งเสริมให้เอกชนมีความร่วมมือและมีส่วนร่วมในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวของชุมชน ในการกำหนดทิศทางการพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่ ดูแลความปลอดภัย และรักษาสภาพแหล่งท่องเที่ยวให้สมบูรณ์ (National Economic and Social Development Board, 2022)

การจัดกิจกรรมทางศาสนาและประเพณีเพื่อกระตุ้นเศรษฐกิจ

ประเพณีพิธีกรรมกรรมเกี่ยวกับนาคในท้องถิ่น พบมากในภาคอีสาน โดยเฉพาะบุญเดือนหก ที่มีการแห่บั้งไฟ และจุดบั้งไฟพญานาคเพื่อขอฝน และประเพณีเนื่องในเทศกาลออกพรรษา เช่น การไหลเรือไฟการสรงเอื้อ (แข่งเรือ) บั้งไฟพญานาค เป็นต้น ชาวอีสานที่อาศัยอยู่บริเวณลุ่มแม่น้ำโขงนั้นมีความเชื่อเรื่องพญานาคอย่างมาก โดยเชื่อว่าพญานาคอาศัยอยู่ใต้ลุ่มน้ำโขง และเชื่อว่าพระธาตุมีพญานาคคอยปกป้องรักษา เช่น พระธาตุพนม จังหวัดนครพนม พระธาตุบังพวน จังหวัดหนองคาย เป็นต้น รวมถึงการเกิดขึ้นของบั้งไฟพญานาคในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 ที่เป็น ปรากฏการณ์มีลูกไฟลอยขึ้นมาจากแม่น้ำโขง ชาวบ้านในท้องถิ่นส่วนใหญ่เชื่อว่าเป็นการกระทำของพญานาคที่อยู่ใต้แม่น้ำโขง ส่งผลให้เกิดประเพณีพิธีกรรมที่มาจากความเชื่อเหล่านี้ เช่น พิธีบวงสรวงพญานาค ในช่วงวันออกพรรษาที่อำเภอโพนพิสัย จังหวัดหนองคาย พิธีบูชาพญาศรีสัตตนาคราชที่ จังหวัดนครพนม พิธีบวงสรวงพญานาคที่อำเภอธาตุพนม เป็นต้น ประเพณีเหล่านี้ในอดีตมีหน้าที่ในการแสดงออกถึงการเคารพบูชาพญานาคแต่ปัจจุบันได้ กลายเป็นประเพณีที่แสดงอัตลักษณ์ของจังหวัดและมีการปรับเปลี่ยนลักษณะของพิธีให้มีความยิ่งใหญ่ และมีสีสันมากขึ้นเพื่อรองรับนักท่องเที่ยว รวมทั้งมีพิธีกรรมใหม่ที่จัดขึ้นโดยองค์กรเอกชน เช่น การบวงสรวงแก้วสารพัดนึกพญานาคราช ในปี พ.ศ. 2557 ของพิพิธภัณฑสถานบุญบวงสรวงที่กรุงเทพฯ มีการนำลูกแก้วมาปลุกเสกสร้างเป็นวัตถุมงคลให้ประชาชนบูชา โดยเชื่อว่าเป็นดวงแก้วประจายกาย ของพญานาคซึ่งจะสามารถช่วยให้ได้ตามสิ่งที่ปรารถนาทุกอย่าง (พจมาน มุลทรัพย์, 2563)

ตัวอย่างความสำเร็จของชุมชนที่ใช้ความเชื่อเรื่องพญานาคในการพัฒนาเศรษฐกิจ

กรณีศึกษา : การจัดงานประเพณี หรือการสร้างสถานที่ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับพญานาคผู้ศึกษาได้นำงานวิจัยของ พจมาน มุลทรัพย์ (2563) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “คติชนสร้างสรรค์จากความเชื่อเรื่องพญานาคในภาคอีสานตอนบนของประเทศไทย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย” ซึ่งได้ลงพื้นที่ศึกษาเทศกาลออกพรรษาบั้งไฟพญานาคโลก อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย และ งานบวงสรวงพญาศรีสัตตนาคราช จ.นครพนม

1. เทศกาลออกพรรษาบั้งไฟพญานาคโลก อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย

งานเทศกาลออกพรรษาบั้งไฟพญานาคโลกถือว่าเป็นงานสำคัญของจังหวัดหนองคายที่สัมพันธ์กับประเพณีในฮีตสิบสอง คือการจัดงานบุญออกพรรษาในฮีตที่สิบเอ็ด และเป็นงานที่มีชื่อเสียงระดับประเทศเนื่องจากเป็นพื้นที่ที่มี “ปรากฏการณ์บั้งไฟพญานาค” ลอยขึ้นมาจาก แม่น้ำโขง โดยเชื่อว่ามักจะลอยขึ้นมาในพื้นที่หนองคายในช่วงวันออกพรรษาของทุกปี การจัดงานนี้ถือเป็นเทศกาลใหญ่ของจังหวัดเนื่องจากจัดกิจกรรมหลายอำเภอ ทางจังหวัดหนองคายเรียกการจัดงานรวมหลายอำเภอในจังหวัดว่า เป็นการจัดงานประเพณีออกพรรษาบั้งไฟพญานาคโลก ปี พ.ศ. 2561 มีการจัดงานใน 3 อำเภอคือ อำเภอเมืองหนองคาย อำเภอโพนพิสัย และอำเภอรัตนวาปี ปี พ.ศ. 2562 จัดงาน 5 อำเภอ โดยมีสองอำเภอที่เพิ่มมาคือ อำเภอศรีเชียงใหม่ และอำเภอท่าบ่อ

บริเวณลานวัฒนธรรมริมโขงหน้าวัดลำดวนและในเขตเทศบาลเมือง จังหวัดหนองคาย กิจกรรมเด่นภายในงานออกพรรษา ในเขตเทศบาลเมืองหนองคายคือ คือ การบวงสรวงพญานาค การรำบูชาพญานาค การแสดง แสง สี เสียง เปิดตำนานบั้งไฟพญานาค การลอยเรือไฟกบกล้วย มหกรรมถนนอาหาร การออกร้านขาย สินค้า การแข่งขันเรือยาวชิงถ้วยพระราชทาน และการตักบาตรเทโวโรหณะ เป็นต้น การจัดงานใน อำเภอเมืองหนองคายนั้นจะเริ่มขึ้นก่อนอำเภออื่น ๆ เป็นกิจกรรมก่อนถึงวันออกพรรษาเพื่อดึงดูด นักท่องเที่ยวให้เข้ามาท่องเที่ยวก่อนจะ

กระจายไปยังอำเภออื่น ๆ ที่จัดงาน พื้นที่อำเภอเมือง หนองคายจึงถือเป็นพื้นที่หลักในการเริ่มต้นเทศกาลบั้งไฟพญานาคโลก วัตถุประสงค์การจัดงาน เทศกาลออกพรรษาของอำเภอเมืองเพื่อเป็นการสนับสนุนการท่องเที่ยว จังหวัดหนองคาย สนับสนุนงานประเพณีท้องถิ่นของจังหวัดหนองคาย และส่งเสริมให้ประชาชนและนักท่องเที่ยวมีโอกาสได้เลือก รับประทานอาหารที่หลากหลาย สะอาด และถูกหลักอนามัยในงานมหกรรมถนนอาหาร

กิจกรรมสำคัญในตอนค่ำ คือการแสดงแสง สี เสียง เปิดตำนานบั้งไฟพญานาค “มหาพุทธบูชา นาคะประทีป นาฏนันทการ” บริเวณหน้าวัดศรีบุญเรือง โดยการแสดงครั้งนี้มีผู้ว่าราชการจังหวัดและหัวหน้าส่วนราชการเข้าร่วมรับชม รวมถึงประชาชนและนักท่องเที่ยวด้วย การแสดงนี้ถือได้ว่าเป็นกิจกรรมหลักของงานออกพรรษาที่อำเภอเมือง เป็นการแสดงที่จัดต่อเนื่องมา ยาวนานปีนี้เป็นปีที่ 22 การแสดงชุดนี้แบ่งออกเป็น 4 องค์ โดยมีเนื้อหาเกี่ยวกับความสำคัญของ แม่น้ำโขงที่เปรียบเสมือนสายโลหิตของชาวหนองคาย ตำนานการเกิดแม่น้ำโขง หรือตำนานนาคที่ หนองแสง นิทานเรื่องพญาคันคากซึ่งเป็นที่มาการเกิดประเพณีบุญบั้งไฟ ตำนานนาคขอบวช การแสดงได้รับความสนใจจากผู้ชมเป็นอย่างมาก บรรยากาศในงานเทศกาลออกพรรษาของอำเภอเมืองในตอนกลางคืนนอกจากจะมีกิจกรรมหลักคือการแสดงแสง สี เสียงเปิดตำนานบั้งไฟพญานาคแล้ว ยังมีนิทรรศการเรือยาวโบราณ โดยจัดเป็นขบวนนิทรรศการอยู่บริเวณลานวัฒนธรรมริมโขง โดยมีการนำเรือยาวโบราณมาจัดแสดงให้ประชาชนและนักท่องเที่ยวได้ชม รวมทั้งการจัดแสดงประวัติของเรือแต่ละลำบนบอร์ดจัดนิทรรศการให้ความรู้ การแสดงนิทรรศการ เรือยาวในงานออกพรรษานี้แสดงให้เห็นว่าชุมชนชาวจังหวัดหนองคายมีความผูกพันกับแม่น้ำโขง และมีประเพณีการแข่งขันเรือยาวมาตั้งแต่โบราณ เรือที่จัดแสดงเป็นเรือประจำชุมชนที่ใช้ในการแข่งขันในงานประเพณีออกพรรษาและงานอื่น ๆ เช่น เรือนางพญาคำปลิว เรือเจ้าแม่ปทุมรัตน์ เรือฉัตรชัยนาว่า และเรือแก้วคุณเมือง เป็นต้น

2. งานบวงสรวงพญาศรีสัตตนาคราชนครพนม

งานบวงสรวงพญาศรีสัตตนาคราชถือเป็น “ประเพณีใหม่” เนื่องจากการสร้าง ประติมากรรมพญาศรีสัตตนาคราชในปี พ.ศ. 2559 ทางจังหวัดจึงได้จัดพิธีบวงสรวงขึ้นเป็นประจำ ทุกปี นับเป็นการสร้างประเพณีใหม่ที่ไม่เคยมีมาก่อนพร้อมกับประติมากรรมใหม่ที่อิงจากฐาน ความเชื่อเดิมคือ ความเชื่อเรื่องพญานาคจากตำนานอุรังคธาตุ ตำนานสุวรรณโคมคำ ตำนาน พญานาคของหลวงปู่คำพันธ์ โฆสปัญโญ และตำนานสัตตนาคราชที่พระธาตุพนม เป็นต้น นำมาปรับใช้ เพื่อ “วัตถุประสงค์ใหม่” การสร้างองค์ประติมากรรมพญาศรีสัตตนาคราชเกิดขึ้นในปี 2556 จากแนวคิดของนายอนุกุล ตังคณานุรักษ์ ผู้ว่าราชการจังหวัดนครพนมคนที่ 38 เพื่อเป็นการปรับปรุงภูมิทัศน์บริเวณริมแม่น้ำโขง โดยร่วมกับเทศบาลเมืองนครพนมและหน่วยงานต่าง ๆ เพราะต้องการสร้างสัญลักษณ์เมืองที่เป็นพญานาคให้เป็นจุดพักสายตาและแหล่งท่องเที่ยวแห่งใหม่ ของจังหวัด โดยเรียกว่า “แลนด์มาร์ค” แห่งใหม่ของจังหวัดและสร้างเสร็จในปี 2559 ในสมัยของ ผู้ว่าราชการจังหวัด สมชาย วิทย์ดำรง โดยมีพิธีสมโภชครั้งแรกอย่างยิ่งใหญ่ 9 วัน 9 คืน ในระหว่าง วันที่ 9 - 18 กันยายน 2559 และหลังจากนั้นในปี 2560 เป็นต้นมา ได้มีการกำหนดวันจัดพิธีใหม่ คือ 7 - 13 กรกฎาคม ซึ่งคือวันที่ 7 เดือน 7 จัดงาน 7 วัน 7 คืน เนื่องจากถือว่าเลข “7” เป็นเลข มหามงคล

ภายในงานแบ่งพิธีกรรมเป็นสองส่วน ส่วนแรกคือ ในช่วงเช้าทั้ง 7 วันจะมี “พิธีไหว้พระธาตุประจำวันเกิด” 7 วัน 8 พระธาตุ ดังที่กล่าวไปข้างต้น การจัดพิธีไหว้พระธาตุ ประจำวันเกิดจะเริ่มจากพิธีสงฆ์ ต่อด้วยพิธีบวงสรวงพระธาตุโดยมีหมอปราหมณ์หรือเฒ่าจ้ำ เป็น เจ้าพิธี เมื่อเสร็จพิธี จากนั้นเป็นพิธีห่มผ้าพระธาตุและรำบูชาพระธาตุ ก่อนที่ในช่วงเย็นจะรวมกลุ่ม ตัวแทนของอำเภอที่มีพระธาตุ (ร่วมกับอำเภอใกล้เคียงที่ไม่มีพระธาตุ

ประจำวันเกิด) รัฐบาลองค์พญา ศรีสัตตนาคราชและแสดงศิลปวัฒนธรรมในพิธีกรรมช่วงเย็นที่ลานพญาศรีสัตตนาคราช การจัดให้มี พระธาตุประจำวันเกิดในจังหวัดนครพนมนั้นนับได้ว่า “แนวคิดใหม่บนรากฐานเดิม” ที่เพิ่งเกิดขึ้นเมื่อประมาณ พ.ศ. 2545 โดยอาจารย์ คชา ชินบัญชร นักพยากรณ์ชื่อดัง ได้นำตำนาน “สัตตนาคราช” หรือพญานาคทั้ง 7 แห่งพระธาตุพนมที่ได้ฟังจากพระเทพวรมณี เจ้าอาวาสพระธาตุพนมวรมหาวิหาร และตำนานพญานาคจากหลวงปู่คำพันธ์ โฆสปัญโญ มาผูกโยงกับพระธาตุต่าง ๆ ของจังหวัด นครพนมและในปี 2547 จึงได้ร่วมกับการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) คิดเส้นทางท่องเที่ยว ไหว้พระธาตุประจำวันเกิดขึ้น ต่อมาทางจังหวัด นครพนมเริ่มมีการประชาสัมพันธ์พระธาตุประจำวันเกิดแต่ยังไม่เป็นที่รู้จักในวงกว้างมากนัก เมื่อมีงานบวงสรวงพญาศรีสัตตนาคราช จึงได้นำพิธีไหว้พระธาตุประจำวันเกิดเข้ามารวมไว้ด้วยกันและมี การประชาสัมพันธ์สู่นักท่องเที่ยวมาก

นอกจากนี้ทางจังหวัดได้สร้างร้านขายของที่ระลึกชื่อ “นาคราช” ตั้งอยู่บริเวณใกล้ ๆ กับองค์ประติมากรรมพญาศรีสัตตนาคราช การจัดจำหน่ายสินค้าเป็นความร่วมมือกันระหว่างเทศบาลเมืองนครพนมกับหน่วยงานเอกชน และ ชุมชนท้องถิ่น ร้านนาคราชเป็นร้านค้าในโครงการประชารัฐ ซึ่งเป็นนโยบายของรัฐบาลในการพัฒนาท้องถิ่นเพื่อสร้างอาชีพและเพิ่มรายได้ ทางร้านจะเป็นตัวแทนจำหน่ายสินค้าที่ระลึกพื้นเมืองด้วยการ รับผิดชอบต่อท้องถิ่นจากอำเภอต่าง ๆ มาจัดจำหน่าย มีทั้งผลิตภัณฑ์เกี่ยวกับพญานาคโดยตรงและ สินค้าที่เป็นสินค้าเด่นของแต่ละอำเภอ (สินค้า OTOP) เช่น เข็มกลัดพญาศรีสัตตนาคราช เสื้อยืด พิมพ์ลายพญาศรีสัตตนาคราช เสื้อยืดพิมพ์ลายพระธาตุพนม ผ้าไหมทอลายพญานาค ลูกแก้ว พญานาค กระเป๋าสาน และหมวก เป็นต้น (พจมาน มูลทรัพย์, 2563)

แนวทางการใช้ความเชื่อเรื่องพญานาคในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนอย่างยั่งยืน

การพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนจึงมีแนวทางในการพัฒนาดังนี้

1. แนวทางในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวถ้ำนาคี อุทยานแห่งชาติภูลิงกา จังหวัดนครพนม พบว่า สิ่งดึงดูดใจของแหล่งท่องเที่ยวในการที่นักท่องเที่ยวมาเที่ยวถ้ำนาคี คือ การมีความศรัทธาต่อองค์พญานาค ตามตำนานความเชื่อที่ว่า พญานาคเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่แสดงถึงสัญลักษณ์แห่งความยิ่งใหญ่ ความอุดมสมบูรณ์ คนส่วนใหญ่มีความเชื่อในเรื่องของโชคลาภ เงินทอง และความสำเร็จ และถ้ำนาคียังเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีศักยภาพทางธรรมชาติที่สวยงาม แต่นักท่องเที่ยวยังมีความต้องการพัฒนาในด้านสิ่งดึงดูดใจของแหล่งท่องเที่ยว ในระดับมากที่สุด ทั้งนี้หน่วยงานภาครัฐมีการประชาสัมพันธ์ที่ไม่มากนัก ทำให้นักท่องเที่ยวไม่ทราบข้อมูลของแหล่งท่องเที่ยว และถ้ำนาคีไม่เป็นที่นิยมมากเมื่อเทียบกับแหล่งท่องเที่ยวถ้ำนาคา จังหวัดบึงกาฬ ควรมีการจัดการประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวถ้ำนาคีในสื่อที่มีความหลากหลายช่องทาง และมีการปิดถ้ำนาคี เพื่อเป็นการฟื้นฟูธรรมชาติไม่ให้เสื่อมโทรม อีกทั้งช่วยดึงดูดใจนักท่องเที่ยวให้มาเที่ยวเพิ่มขึ้น

2. นักท่องเที่ยวมีความต้องการพัฒนาในด้านสิ่งอำนวยความสะดวก ด้านที่พักบริเวณแหล่งท่องเที่ยว และด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว ในระดับมาก โดยองค์ประกอบการท่องเที่ยวทั้ง 5 ด้านนั้น ควรมีการปรับปรุงเพื่อตอบสนองต่อความต้องการของนักท่องเที่ยวให้เพียงพอ ทั้งในส่วนของร้านอาหารท้องถิ่น การมีที่จอดรถที่เพียงพอและเหมาะสม รวมถึงร้านขายของที่ระลึกที่มีความหลากหลาย สิ่งเหล่านี้เป็นการปรับปรุงเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวในอนาคตที่จะเดินทางมา นอกจากนี้แล้วควรต้องมีการลงทุนด้านที่พัก ห้องพัก หรือโรงแรมให้มีความหลากหลาย มีความปลอดภัยต่อและได้มาตรฐาน เพียงพอต่อความต้องการของนักท่องเที่ยว โดยเฉพาะวันหยุดยาวที่ทาง

ราชการได้กำหนดไว้ ส่งผลให้นักท่องเที่ยวเดินทางมาท่องเที่ยวเป็นจำนวนมาก ทำให้ห้องพักไม่เพียงพอต่อความต้องการของนักท่องเที่ยว

3. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวควรนำข้อมูลไปปรับปรุงแก้ไขและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวถ้ำนาคี อุทยานแห่งชาติภูลังกา เพื่อเป็นการตอบสนองต่อความต้องการของนักท่องเที่ยว ซึ่งจะช่วยให้ดึงดูดใจนักท่องเที่ยวให้เดินทางเข้ามาท่องเที่ยว ถ้ำนาคี อุทยานแห่งชาติภูลังกา จังหวัดนครพนม มากขึ้นอันจะส่งผลดีต่อเศรษฐกิจการท่องเที่ยวของจังหวัดนครพนม ส่งผลทำให้รายรับทางการท่องเที่ยวเพิ่มขึ้น นอกจากนี้หน่วยงานภาครัฐควรเข้ามาช่วยดูแลและสนับสนุนอย่างต่อเนื่อง (ธารรัตน์ มหาพันธ์ และ นิรมล สัมมัตตะ, 2567). ต้องให้ความสำคัญต่อการพัฒนาบุคลากรที่พร้อมสำหรับการบริการไม่ว่าจะเป็นด้านการให้ความรู้ การสร้างความประทับใจในการให้บริการ การพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยวให้เพียงพอต่อความต้องการของนักท่องเที่ยว เช่น ไฟฟ้า น้ำประปา ห้องน้ำ และด้านอาหารและเครื่องดื่ม (นุชนารถ กฤษณมัย และ ปรีดา นัคร, 2564)

องค์ความรู้ใหม่

1. ได้ทราบประวัติศาสตร์และความเชื่อเรื่องพญานาคในชุมชนลุ่มน้ำโขง
2. ได้ทราบผลกระทบของความเชื่อเรื่องพญานาคต่อการพัฒนาเศรษฐกิจของชุมชน
3. ได้องค์ความรู้ การใช้ความเชื่อเรื่องพญานาคเป็นเครื่องมือในการส่งเสริมเศรษฐกิจและการท่องเที่ยว เพื่อหาวิธีที่ชุมชนสามารถใช้ประโยชน์จากความเชื่อนี้ในการพัฒนาเศรษฐกิจท้องถิ่นอย่างยั่งยืน

สรุป

ความเชื่อเรื่องพญานาคของชาวชุมชนรอบพื้นที่ภูลังกามีมาตั้งแต่ปลายพุทธศตวรรษที่ 19 ซึ่งเกิดจากความเชื่อของท้องถิ่นที่ว่า พญานาคเป็นบรรพบุรุษ เป็นผู้มีอิทธิฤทธิ์สามารถสร้างและทำลายบ้านเมืองได้ด้วยฤทธิ์ สามารถให้คุณให้โทษ ดลบันดาลความสุข ความทุกข์ ความอุดมสมบูรณ์ และความแห้งแล้ง เพื่อให้รางวัลและลงโทษผู้คนได้ ความเชื่อนี้ได้ผสมผสานรวมกับอิทธิพลของวัฒนธรรมอินเดีย และวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา ทำให้เกิดเรื่องเล่า และตำนานความเชื่อเรื่องพญานาคของท้องถิ่นขึ้น ซึ่งจากตำนานภูลังกาเกิดจากเจ้าหญิงนาครินทรานีซึ่งเป็นพญานาคแปลงร่างเป็นมนุษย์มาอภิเษกสมรสกับเจ้าชายฟ้ารุ่งไอรสของพระเจ้าอ้อลือเจ้าเมืองรัตนนคร ต่อมาเจ้าหญิงนาครินทรานีได้ล้มป่วยทำให้ร่างกายคืนสภาพกลายเป็นพญานาคดังเดิม ชาวเมืองและพระเจ้าอ้อลือไม่พอใจจึงได้ขับไล่กลับไปเมืองบาดาล พญานาคราชูรชัวกริ้วมากจึงทำลายเมืองรัตนนครจนกลายเป็น “บึงหลงของ” และเพี้ยนมาเป็น “บึงโขงหลง” และจับพระเจ้าอ้อลือได้จึงสาปให้เป็นพญานาคเฝ้าภูลังกาไปจนชั่ววันรันตร์ เนื่องจากลักษณะทางกายภาพของภูลังกามีหินที่มีลักษณะคล้ายหัว และลำตัวที่มีเกล็ดของพญานาค หรืองูใหญ่ ทำให้ตำนานเรื่องนี้ถูกเล่าขานจากปากสู่ปากมาจนถึงปัจจุบัน

ความเชื่อเรื่องปู่อ้อลือซึ่งเป็นพญานาคเฝ้าภูลังกาประกอบกับลักษณะภูมิประเทศของภูลังกาที่มีถ้ำนาคา ซึ่งตั้งอยู่ฝั่งจังหวัดบึงกาฬ และถ้ำนาคีซึ่งตั้งอยู่ฝั่งจังหวัดนครพนม ทำให้เป็นจุดหมายที่นักท่องเที่ยว และผู้คนที่ศรัทธาพญานาคต้องการไปเยี่ยมชม กราบไหว้และขอพรอุปถัมภ์ของหินที่มีลักษณะคล้ายพญานาค นอกจากนั้นพื้นที่นี้ยังมีหน้าผา น้ำตก และอุดมสมบูรณ์ไปด้วยพืชไม้นานาพรรณ ทั้งยังเป็นแหล่งรวมสมุนไพรหายาก ทำให้นักธรรมชาตินิยมมีความชื่นชอบเป็นอย่างมาก ประกอบกับมีการนำตำนานและชื่อ “ถ้ำนาคี” ของภูลังกาไปสร้างเป็นละคร ทำให้ภูลังกาโด่งดังเป็นที่รู้จักไปทั่วประเทศ ผู้คนเดินทางมาท่องเที่ยวเป็นจำนวนมาก ทั้งยังมีแหล่ง

ท่องเที่ยวบริเวณใกล้เคียงอย่างพระธาตุพนม จังมรีส์อร์ท โรมแรม ร้านอาหาร และที่พักตากอากาศเกิดขึ้นในพื้นที่มากมาย สร้างอาชีพ สร้างงาน สร้างรายได้ให้คนในชุมชนผ่านการขายสินค้าและบริการ ทำให้พื้นที่ทั้งจังหวัดบึงกาฬ และนครพนมซึ่งเป็นที่ตั้งของภู่งามมีการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน และระบบการให้บริการนักท่องเที่ยวของอุทยานแห่งชาติภู่งาม เพื่อรองรับการขับเคลื่อนเศรษฐกิจผ่านการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

ภู่งามเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงภูมิปัญญาความเชื่อ การจะใช้เวลาเชื่อเรื่องพญานาคในการส่งเสริมเศรษฐกิจและการเดินทางท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนนั้น ต้องใช้เวลาเชื่อเรื่องพญานาคซึ่งเป็นเอกลักษณ์เฉพาะเป็นจุดขายโดยการประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อออนไลน์ นำเสนอลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ ประวัติความเชื่อ กิจกรรมประเพณี และภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างต่อเนื่องเพื่อสร้างค่านิยมและแรงจูงใจ ทั้งพัฒนาทักษะของบุคลากรให้มีความพร้อมในการให้บริการและนำเสนอข้อมูลความรู้สร้างความประทับใจให้นักท่องเที่ยว พัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน การดูแลรักษาความสะอาด จัดระบบการเข้าชมให้มีประสิทธิภาพเพื่อรักษาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของพื้นที่ให้สวยงามคงเดิม พัฒนาทางเดินและสะพานให้มีความปลอดภัยสำหรับนักท่องเที่ยว ดูแลสิ่งอำนวยความสะดวก สถานพยาบาลเบื้องต้น ห้องน้ำ ที่พัก ที่จอดรถ ร้านอาหาร น้ำดื่ม และนำเสนอสินค้าของที่ระลึกให้ส่งเสริมศิลปหัตถกรรมท้องถิ่น สร้างสำนึกรักธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมแก่นักท่องเที่ยวและชุมชน

เอกสารอ้างอิง

- กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่าและพันธุ์พืช. (2564). อุทยานแห่งชาติภู่งาม, ที่ตั้งและการเดินทาง. เรียกใช้เมื่อ 10 กันยายน 2567 จาก <https://en.npu.ac.th/wisdom/?p=454>.
- ณัฐอร นพเคราะห์ และคณะ. (2564). ความเชื่อเรื่องพญานาคในบริบทสังคมไทย. วารสารสังคมศาสตร์และวัฒนธรรม. 7(6), 98-108.
- MGR online. (2565). ฝั่ง! ถ้านาคกับตำนานรักอัศจรรย์ สู่แหล่งท่องเที่ยวสายมูสุดปัง. เรียกใช้เมื่อ 10 กันยายน 2567 จาก <https://mgronline.com/travel/detail/965000001439>.
- MGR online. (2566). เที่ยวถ้ำนาค-นาคิโหมใหม่กับถนนเขาส่องกรีนโรดแห่ง อช.ภู่งาม. เรียกใช้เมื่อ 10 กันยายน 2567 จาก <https://mgronline.com/travel/detail/9660000014943>.
- กรมศิลปากร. (2483). อรุณธาตุ (ตำนานพระธาตุพนม). กรุงเทพมหานคร: ที่ระลึกงานพระราชทานเพลิงศพ อ.ต. หลวงประชุมบรรณสาร (พิณ เดชะคุปต์). กรุงเทพมหานคร: กรมศิลปากร.
- จิตรกร เอมพันธ์. (2545). พญานาคเจ้าแห่งแม่น้ำโขง: พิธีกรรมกับระบบความเชื่อพื้นบ้านแห่งวัฒนธรรมอีสาน. วิทยานิพนธ์มานุษยวิทยามหาบัณฑิต. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เบญจศักดิ์ เจริญมหาวิทย์. (2564). “บั้งไฟพญานาค” การสื่อความหมายในสังคมไทย. วารสารบริหารธุรกิจและสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง. 4(1), 16-26.
- พจมาน มูลทรัพย์. (2564). คติชนสร้างสรรค์จากความเชื่อเรื่องพญานาคในภาคอีสานตอนบนของประเทศไทย. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต. คณะอักษรศาสตร์: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- นุชนารถ กลุณณมย์ และปรีดา นักร. (2564). การพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่สอดคล้องกับพฤติกรรม และความต้องการของนักท่องเที่ยวกรณี อำเภอนบพิตำ จังหวัด นครศรีธรรมราช. วารสารนาคพุทธปริทัศน์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช. 13(1), 128-140.

- นิตยา งามยิ่งยง และละเลียด ศิลาน้อย. (2560). แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ชุมชนบริเวณริมฝั่งคลอง ดำเนินสะดวกในจังหวัดสมุทรสาครและจังหวัดราชบุรี. วารสารวิทยาลัยดุสิตธานี. 11(1), 149-166.
- ธารรัตน์ มหาพันธ์ และ นิรมล สัมมัตตะ. (2567). ปัจจัยที่ส่งผลต่อความต้องการของนักท่องเที่ยวในการเดินทางท่องเที่ยวถ้ำนาคี อุทยานแห่งชาติภูถ้ำงา จังหวัดนครพนม. รายงานการวิจัย. คณะเทคโนโลยีอุตสาหกรรม: มหาวิทยาลัยนครพนม.
- วัฒนพันธุ์ ครุฑะเสน. (2557). ปรากฏการณ์บั้งไฟพญานาค :การสร้างนวัตกรรมเพื่อการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม จังหวัดหนองคาย นครหลวงเวียงจันทน์และแขวงบอลิคำไซ. วารสารวิชาการ Veridian E-Journal, 7(2), 1611-1626.
- วุฒิชัย สว่างแสง. (2565) พญานาค: ความเชื่อสู่การกลายเป็นสินค้าทางวัฒนธรรมอีสาน. วารสารปรัชญาและศาสนา. 7(2), 82.
- วรรณประภา และสุนทร วรหาร. (2567). ความเชื่อ เรื่องเล่า ประวัติศาสตร์ แหล่งท่องเที่ยวชายแดนไทย-ลาว *ในจังหวัดอุบลราชธานี:การพัฒนาทุนทางวัฒนธรรมเพื่อเพิ่มมูลค่าการท่องเที่ยว. รายงานการวิจัย. คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์: มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี.
- วรเดช มีแสงอรุทกุล. (2562). นาคและบาดาลโลก: พัฒนาการทางความเชื่อในโลกทัศน์ของชาวพุทธ. วารสารวิชาการ มจร บุรีรัมย์. 4(2). 104-114.
- มัชฌิมา วีรศิลป์. 2564. ความเชื่อพญานาคกับการเสี่ยงทายในพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ คำชะโนด. วารสารบัณฑิตแสงโคมคำ. 6(1). 165-180.
- สุพิชฌาย์ จินดาวัฒนภูมิ. (2542). ความเชื่อเรื่องนาคของชุมชนอีสานลุ่มแม่น้ำโขง (ปลายพุทธศตวรรษที่ 19 จนถึงปัจจุบัน). วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ไทย. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- สุชาติ บุญชัยฐานนท์. (2564). พลวัตกระแสพญานาคนิยมในยุคโลกาภิวัตน์. วารสารนันทมืองแหวกพุทธศาสตร์ปริทรรศน์. 4(2), 43-61.
- สุดารัตน์ อาคมะพันธ์ และ ปัทมาวดี ชาญสุวรรณ. (2562). การประดิษฐ์สร้างนาฏยประดิษฐ์จากคติความเชื่อเรื่องนาค ศรีรัตนาคะ. วารสารช่อพะยอม. 30(2), 185-194.
- สำนักงานเลขาธิการของคณะกรรมการยุทธศาสตร์ชาติ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2562). ยุทธศาสตร์ชาติ พ.ศ. 2561-2580. เรียกใช้เมื่อ 23 กันยายน 2567 จาก <https://dl.parliament.go.th/backoffice/viewer2300/web/viewer.php>.
- สำนักงานจังหวัดนครพนม. (2565). ถ้ำนาคี อุทยานแห่งชาติภูถ้ำงาบ้านแพง. เรียกใช้เมื่อ 23 กันยายน 2567 จาก <http://www2.nakhonphanom.go.th/charm/detail/78>.
- Sawangseang, V. (2023). Naga: Belief towards become as a cultural product of Isan. Journal of Philosophy and Religion, Khon Kaen University. 7(2), 80-98.
- Singsuwan, A., & Puaksom, D. (2020). From jao poo to phaya sri suddho bodhisattva: a modification of naga cosmology belief of kham chanot people. Humanities and Social Sciences Journal Ubon Ratchathani University. 11(1), 146-175.

- Jansuri, A. (2021). Mutelu: Beliefs and tourism. *Journal of Arts & Cultural Perception*. 20(1), 220-240.
- Noppakor, N., et al. (2023). The belief of Naga in Thai society. *Journal of Social Science and Cultural*. 7(6), 98-108.
- National Economic and Social Development Board. (2022). The 13th National Economic and Social Development Plan Years 2023-2027. Bangkok: Office of the Economic Development and Economic Development Board, National Society Office of the Prime Minister.